قٰلَ رَبِّ احْكُمْ بِالْحَقِّ وَرَبُّنَا الرَّحْمٰنُ الْمُسْتَعَانُ
عَلٰى مَا تَصِفُوْنَ ﴿١١٢﴾

پیغامبر گفت ای پروردگار من حکم کن براستی وپروردگار مابخشائنده است ازوی مدد طلب کرده می شود برآنچه بیان می کنید (١١٢) .

سُوْرَةُ الْحَجّ

سوره حج مدنی است وآن هفتادوهشت آیت وده رکوع است

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

بنام خدای بخشاینده مهربان .

يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمْ ۚ اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيْمٌ ﴿١﴾

ای مردمان بترسید ازپروردگار خویش هرآئینه زلزله که نزدیك قیامت باشد چیزی بزرگ ست (١) .

يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّاۤ اَرْضَعَتْ
وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكٰرٰى
وَمَا هُمْ بِسُكٰرٰى وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَدِيْدٌ ﴿٢﴾

روزی که ببینید آن را غافل شود هرشیر دهنده از طفلی که شیرمی دهدش وبنهد هرزنِ باردار بارِشکم خودرا وببینی مردمان را مست ونیستند مست ولیکن عذاب خدا سخت ست (٢) .

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّيَتَّبِعُ
كُلَّ شَيْطٰنٍ مَّرِيْدٍ ﴿٣﴾

وازمردمان کسی هست که گفتگو می کند درشانِ خدا بغیر دانش وپیروی می نماید هرشیطان متمرد را (٣) .

كُتِبَ عَلَيْهِ اَنَّهٗ مَنْ تَوَلَّاهُ فَاَنَّهٗ يُضِلُّهٗ وَيَهْدِيْهِ اِلٰى
عَذَابِ السَّعِيْرِ ﴿٤﴾

که درقضای الهی نوشته شده است بروی که هرکه دوست داری اوکند پس وی گمراه کندش وراه نمایدش بسوی عذابِ آتش (٤) .

يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِيْ رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَاِنَّا خَلَقْنٰكُمْ
مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ
مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَّغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ ۚ وَنُقِرُّ
فِي الْاَرْحَامِ مَا نَشَاۤءُ اِلٰۤى اَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ
نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوْۤا اَشُدَّكُمْ ۚ وَمِنْكُمْ مَّنْ

ای مردمان اگردرشك اید از رستخیز پس هرآئینه ماآفریدیم شمارا ازخاك بازازنطفه بازاز خون بسته باز از گوشت پاره صورت داده وغیر صورت داده (می گوئیم) تاواضح سازیم برای شما وقرار می دهیم دررحمها چیزی را که خواهیم تامیعاد معین بازبیرون می آریم شمارا

يُّتَوَفّٰى وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْۢ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔا ۭ وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً فَاِذَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاۗءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَاَنْۢبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍۢ بَهِيْجٍ ﴿٥﴾

کودکی باز تربیت می کنیم تابرسید بنهایت جوانی خود وازشما کسی بود که میرانده شود وازشما کسی بود که باز گردانیده شود به بدترین عمر تا نداند چیزی را بعدازآن که می دانست ومی بینی زمین را خشك شده پس وقتیکه فروفرستادیم برآن آب را جنبش کند وبیافزاید وبرویاند ازهرقسم رونق دار (٥) .

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّهٗ يُحْيِ الْمَوْتٰى وَاَنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٦﴾

این همه به سبب آنست که خدا همونست ثابت وآنکه وی زنده می کند مُردگان را وآنکه وی برهمه چیز تواناست (٦) .

وَّاَنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيْهَا ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُوْرِ ﴿٧﴾

وآنکه قیامت آمدنی ست نیست هیچ شبهه درآن وآنکه خدا برانگیزد آنان را که درگور ها باشند (٧) .

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّلَا هُدًى وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِيْرٍ ﴿٨﴾

وازمردمان کسی هست که گفتگومی کند درشانِ خدا بغیر دانش وبغیر هدایت وبغیر کتاب روشن (٨) .

ثَانِيَ عِطْفِهٖ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۭ لَهٗ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَّنُذِيْقُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَذَابَ الْحَرِيْقِ ﴿٩﴾

پیچیده صفحه گردن خودرا[1] تا گمراه کند ازراهِ خدا اورااست دردنیا رسوائی بچشانیم اورا روزِقیامت عذابِ سوختن (٩) .

ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدٰكَ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿١٠﴾

گویم این به سبب آن اعمال ست که فرستادش دودست توو به سبب آن ست که خدانیست ستم کننده بر بندگان (١٠) .

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ ۚ فَاِنْ اَصَابَهٗ

وازمردمان کسی هست که عبادت می

(١) یعنی تکبرکنان .

خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ ۖ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَىٰ
وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ
الْمُبِينُ ﴿١١﴾

كند خدارا بركناره پس اگربرسد اورانعمتى آرام گيرد بآن عبادت و اگر برسد اورابلاى برگردد برروى خود باخت دنيا وآخرت را اينست زيانِ ظاهر (١١).

يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُ وَمَا لَا يَنْفَعُهُ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ
الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٢﴾

به نيايش مى خواند بجز خدا چيزى را كه زيان نه رساندش و سودنه دهدش اينست گمراهئ دور (١٢) .

يَدْعُو لَمَنْ ضَرُّهُ أَقْرَبُ مِنْ نَفْعِهِ ۚ لَبِئْسَ الْمَوْلَىٰ
وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ ﴿١٣﴾

ميخواند كسى را كه زيان او نزديك ترست ازسوداو هرآئينه بدخداوند ست وبدياری ست (١٣) .

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿١٤﴾

هر آئينه خدادرآرد آنان را كه ايمان آورده اند وكارهاى شائسته كرده اند دربوستانها كه ميرود زيرآن جوئيها هرآئينه خدا مى كند آنچه مى خواهد (١٤) .

مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا
وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ
فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ ﴿١٥﴾

هركه پنداشته باشد كه نصرت نخواهد داد خدا پيغامبر را دردنيا وآخرت پس بايد بياويزد ريسمانى بجانب بالا بازبايد كه قطع نمايد پس ببيند آيا دورمى كنداين تدبيرِ اوچيزى را كه بخشم آورده[1] (١٥).

وَكَذَٰلِكَ أَنْزَلْنَاهُ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يُرِيدُ ﴿١٦﴾

وهمچنين فروفرستاديم قرآن را آياتِ روشن وبدانيد كه خداراه مى نمايد هركرا خواهد (١٦) .

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارَىٰ
وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ
إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٧﴾

هرآئينه آنان كه ايمان آوردند وآنانكه يهود شدند وستاره پرستان وترسايان وگبران و مشركان خداى تعالى فيصله خواهد كرد ميان ايشان روزقيامت هرآئينه خدابرهر

---

(١) يعنى اگرازين غصّه بميردهيچ ضرر نكند .

چیز مطلع ست (١٧) .

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ
وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ
وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ ۖ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ ۗ وَمَنْ يُهِنِ
اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ۩ (١٨) السجدة

آیاندیدی که سجده می کنند خدای تعالی را آنانکه درآسمان هااند وآنانکه درزمین اند وخورشید وماه وستارگان وکوه ها و درختان و چهارپایان وبسیاری ازمردمان وبسیارکس هستند که ثابت شده است برایشان عذاب وهرکرا خوار کند خدا پس نیست اوراهیچ گرامی دارنده هرآئینه خدامی کند آنچه می خواهد (١٨) .

هَٰذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ ۖ فَالَّذِينَ كَفَرُوا
قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ
الْحَمِيمُ (١٩)

این دوفریق دشمنان یکدیگراند خصومت کردنددرشان پروردگار خویش پس آنانکه کافر شدند قطع کرده شد برای ایشان جامها ازآتش ریخته شود بالای سرایشان آبِ گرم (١٩) .

يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ (٢٠)

گداخته گردد بآن هرچه در شکمِ ایشان باشد وپوست های نیز (٢٠) .

وَلَهُمْ مَقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ (٢١)

وبرای کوفتن ایشان مهیّا باشند گرزها ازآهن (٢١) .

كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا
فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ (٢٢)

هرگاهی که خواهند که برآیند ازدوزخ خلاص شوند ازآندوه بازگردانیده شوند آنجا وگفته شود بچشید عذاب سوختن (٢٢) .

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ
أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا ۖ وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ (٢٣)

هرآئینه خدا درمی آرد آنان راکه ایمان آوردند وکارهای شائسته کردند دربوستانها میرود درزیرِ آن جوئیها پیرایه پوشانیده شوند آنجا دستوانها اززر و پوشانیده شوند مروارید ولباس ایشان آنجا ابریشم بُود (٢٣) .

وَهُدُوٓا۟ إِلَى ٱلطَّيِّبِ مِنَ ٱلْقَوْلِ وَهُدُوٓا۟ إِلَىٰ صِرَٰطِ ٱلْحَمِيدِ ﴿٢٤﴾

راه نمودشد[1] ایشان را بپاکیزه ازسخن ودلالت کرده شدایشان رابراهِ خدای ستوده (٢٤) .

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ ٱلَّذِى جَعَلْنَٰهُ لِلنَّاسِ سَوَآءً ٱلْعَٰكِفُ فِيهِ وَٱلْبَادِ ۚ وَمَن يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍۭ بِظُلْمٍ نُّذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٥﴾

هرآئینه آنانکه کافرشدند وبازمی دارند ازراهِ خدا واز مسجدِ حرام که پیدا کرده ایم آن را برای مردمان یکسان آنجا متوطن وصحرانشین وهرکه خواهد آنجاکجروی کردن بستمگاری بچشانیم اوراازعذاب درد دهنده (٢٥) .

وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَٰهِيمَ مَكَانَ ٱلْبَيْتِ أَن لَّا تُشْرِكْ بِى شَيْـًٔا وَطَهِّرْ بَيْتِىَ لِلطَّآئِفِينَ وَٱلْقَآئِمِينَ وَٱلرُّكَّعِ ٱلسُّجُودِ ﴿٢٦﴾

ویادکن چون معین ساختیم برای ابراهیم موضع خانه کعبه رااین سخن گفته که شریك مقررمکن بامن هیچ چیزی را وپاك کن خانهٔ مرا برای طواف کنندگان و ایستادگان ورکوع کنندگان وسجودکنندگان[2] (٢٦) .

وَأَذِّن فِى ٱلنَّاسِ بِٱلْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾

وآوازده درمیان مردمان بحج تابیایند پیش تو پیاده وسوار برهرشتر لاغر می آیند این شترانِ لاغر ازهرراه دور (٢٧) .

لِّيَشْهَدُوا۟ مَنَٰفِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا۟ ٱسْمَ ٱللَّهِ فِىٓ أَيَّامٍ مَّعْلُومَٰتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّنۢ بَهِيمَةِ ٱلْأَنْعَٰمِ ۖ فَكُلُوا۟ مِنْهَا وَأَطْعِمُوا۟ ٱلْبَآئِسَ ٱلْفَقِيرَ ﴿٢٨﴾

تاحاضر شوند نزدیك فائده هابرای خویش ویاد کنند نام خدارا درروزی چند دانسته شده[3] و بعدازوی برذبح آنچه خدای تعالی روزی داده است ایشان رااز قسمِ چهار پایان مواشی پس بخوریدازآن وبخورانید درمانده درویش را (٢٨) .

---

(١) یعنی دردنیا .
(٢) یعنی برای نمازگذاران .
(٣) یعنی یوم نحر وایّام تشریق .

ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾

بازباید که دور کنند چركِ تن خودرا وبه وفارسانند نذرهای خودرا وطواف نمایند باین خانهٔ قدیم[۱] (۲۹) .

ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ عِندَ رَبِّهِ ۗ وَأُحِلَّتْ لَكُمُ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ ۖ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ﴿٣٠﴾

اینست حکم وهرکه تعظیم کند شعائر خدارا پس این تعظیم کردن بهترست اورانزدیكِ پروردگار او وحلال کرده شد برای شمامواشی[۲] مگر آنچه خوانده خواهد شد برشما[۳] پس احتراز کنید ازپلیدی بتان واحتراز کنید ازسخن دروغ[٤] (۳۰) .

حُنَفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ ۚ وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴿٣١﴾

حنیفی دین شده برای خداغیرشریك مقررکننده باوی وهرکه شریك مقررکند باخدا پس گویا که فرود افتاد ازآسمان پس بربایند اورامرغان مردار خوار یافروافکند اوراباد بمکانی دور[٥] (۳۱) .

ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾

اینست حکم وهرکه تعظیم کند شعائر خدارا پس این تعظیم ازتقویٰ دلهاست (۳۲) .

لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٣٣﴾

شمارا درآن مواشی فائده هاست تامیعادی معیّن باز جائی فرودآمدن آن بخانهٔ قدیم است (۳۳) .

---

(۱) یعنی کعبه زیراکه اوّل بناشد بعدازان بیت المقدس .

(۲) یعنی شتروگاؤ وبزوگوسفند .

(۳) یعنی میته وخونِ مسفوح . .

(٤) یعنی گواهی دروغ .

(٥) حاصل آنست که هلاك شدبوجهی که امید نجات نماند .

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِّيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلٰى مَا
رَزَقَهُمْ مِّنْ بَهِيْمَةِ الْأَنْعَامِ ۗ فَإِلٰهُكُمْ إِلٰهٌ وَّاحِدٌ
فَلَهٗٓ أَسْلِمُوْا ۗ وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِيْنَ ﴿٣٤﴾

وهرامتی را معین ساخته ایم طریق قربانی تایادکنند نام خدا برآنچه داده است ایشان را ازچهارپایان مواشی پس معبود شما معبود یکتاست پس اورا منقادشوید و(یامحمد) بشارت ده نیایش کنندگان را (٣٤) .

الَّذِيْنَ إِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوْبُهُمْ وَالصّٰبِرِيْنَ عَلٰى
مَآ أَصَابَهُمْ وَالْمُقِيْمِي الصَّلٰوةِ ۙ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ﴿٣٥﴾

آنان را که چون یادکرده شود خدا بترسد دل های ایشان وصبر کنندگان را برآنچه برسدبایشان وبرپادارندگان نمازرا وآنان را که ازآنچه روزی دادیم بایشان خرج می کنند (٣٥) .

وَالْبُدْنَ جَعَلْنٰهَا لَكُمْ مِّنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ لَكُمْ فِيْهَا خَيْرٌ ۖ
فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَآفَّ ۚ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوْبُهَا
فَكُلُوْا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ ۚ كَذٰلِكَ سَخَّرْنٰهَا
لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿٣٦﴾

وشترانِ قربانی راساخته ایم برای شماازشعائر خدا شمارا درآن نیکی ست پس یادکنید نامِ خدارا برنحر آنها برچهارپای ایستاده پس چون بزمین افتد پهلوی آن بخورید ازآنها وبخورانید درویشِ بی سوال را وسوال کننده را همچنین رام گردانیدیم چهار پایان رابرای شمابُوَد که شکرکنید (٣٦) .

لَنْ يَّنَالَ اللّٰهَ لُحُوْمُهَا وَلَا دِمَآؤُهَا وَلٰكِنْ يَّنَالُهُ
التَّقْوٰى مِنْكُمْ ۚ كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى
مَا هَدٰىكُمْ ۗ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٣٧﴾

نمی رسد بخدا گوشتهای قربانی ها ونه خونهای این ها ولیکن می رسد بوی پرهیزگاری ازشما هم چنین رام گردانیدیم قربانی هابرای شما تابه بزرگی یادکنید خدارا بشکر آنکه راه نمودشمارا وبشارت ده نیکوکاران را (٣٧) .

إِنَّ اللّٰهَ يُدٰفِعُ عَنِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۗ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ

هرآئینه خدا دفع می کند ازمسلمانان[1]

---

(١) يعنی ضرر اعداء ایشان را .

خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿۳۸﴾

هرآئینه خداودوست نمی دارد هرخیانت کننده ناسپاس را (۳۸) .

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿۳۹﴾

دستوریٔ جهاد داده شد آنانرا که کفار بایشان جنگ می کنند بسبب آنکه برایشان ستم رفته است وهرآئینه خدابرنصرت دادن ایشان تواناست (۳۹) .

الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِم بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَن يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿۴۰﴾

دستوری جهاد داده شد آنان را که بیرون آورده شد ایشان را ازخانهای ایشان بغیر حق لیکن به سبب آنکه می گفتند پروردگار ماخداست واگرنه بودی دفع کردن خدا مردمان را بعض را بدست بعضی ویران کرده می شد خلوتهای رهبانان وعبادت خانه های نصارىٰ وعبادت خانه های یهودوعبادت خانه های مسلمانان که یاد کرده می شود درآن مواضع نام خدا بسیاری والبته نصرت خواهد داد خداکسی را که قصدِ نصرت دین وی کند وهرآئینه خداتوانا غالب ست نصرت خواهد داد (۴۰) .

الَّذِينَ إِن مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَوٰةَ وَآتَوُا الزَّكَوٰةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿۴۱﴾

انان را که اگردسترس دهیم ایشان را درزمین برپادارند نمازرا وبدهند زكوٰة را وبفرمایندبکار پسندیده ومنع کنند ازکارِ ناپسندیده وخداراست نهایت همه کارها[۱] (۴۱) .

(۱) درین آیت دلالت ست برصحتِ خلافتِ خلفای اربعه زیراکه ایشان ازمهاجرین اولین بودند ومتمکن شدند درزمین پس لازم آید که اقامت صلوة وایتاء زكوٰة وامر به معروف ونهی از منکر ازایشان بظهور رسد وتمکین فی الارض چون بآن حضال جمع شود همان ست خلافت نبوت .

وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ ﴿٤٢﴾

واگردروغگو شمرند تراپس هرآئینه دروغگو شمرده بودند پیش ازایشان قوم نوح وعاد وثمود (٤٢) .

وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿٤٣﴾

و قوم ابراهیم وقوم لوط (٤٣) .

وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ ۖ وَكُذِّبَ مُوسَىٰ فَأَمْلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ ثُمَّ
أَخَذْتُهُمْ ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٤﴾

واهل مدین ودروغگو شمرده شدموسیٰ را پس مهلت دادم این کافران را بازگرفتار کردم ایشان را پس چگونه بود عقوبتِ من (٤٤) .

فَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا
وَبِئْرٍ مُّعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَّشِيدٍ ﴿٤٥﴾

پس بسا دیهی که هلاك ساختیم آن را ووی ستمگاربود پس وی افتاده است برسقف های خود وبسیارچاه بیکارمانده وبسامحلی بلند خراب شده (٤٥) .

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ
آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا ۖ فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَٰكِن
تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ ﴿٤٦﴾

ایاسیرنکرده اند درزمین تا بُودایشان را دلها که فهم کنند بآن یا گوشها که بشنوند بآن هرآئینه حال اینست که نابینانمی شوند چشم هاولیکن نابینامی شوندآن دل ها که در سینهااند (٤٦) .

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَن يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ ۚ وَإِنَّ يَوْمًا
عِندَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾

وزود می طلبند ازتو عذاب را وهرگز خلاف نخواهد کردخدا وعدهٔ خودرا وهرآئینه یك روز نزدیك پروردگارتو مانند هزارسال ست ازآنچه می شمرید[1] (٤٧) .

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ أَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا
وَإِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿٤٨﴾

وبسادیه که مهلت دادم آن را وآن ستمگار بود باز گرفتار کردم آنراوبسوی من ست بازگشت (٤٨) .

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٩﴾

بگوای مردمان جزاین نیست که من برای شما ترسانندهٔ آشکارام (٤٩) .

---

(١) یعنی اگرخواهدکارهزارسال دریك روز تمام کند پس این بسبب عجز نیست بلکه بنابرمصالحی که جز اوکس نمیداند .

فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ﴿٥٠﴾

پس آنانكه ايمان آوردند وكارهای شائسته كردند ايشان رااست آمرزش وروزئ نيك (٥٠) .

وَالَّذِيْنَ سَعَوْا فِيْٓ اٰيٰتِنَا مُعٰجِزِيْنَ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ﴿٥١﴾

وآنان كه سعی كردند درآياتِ ما عاجز كنان (بزعم خود) ايشان اند اهل دوزخ (٥١) .

وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَّسُوْلٍ وَّلَا نَبِيٍّ اِلَّآ اِذَا تَمَنّٰٓى اَلْقَى الشَّيْطٰنُ فِيْٓ اُمْنِيَّتِهٖ ۚ فَيَنْسَخُ اللّٰهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطٰنُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللّٰهُ اٰيٰتِهٖ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٥٢﴾

ونه فرستاديم پيش ازتو هيچ فرستاده ونه هيچ صاحب وحی الّا چون آرزوی بخاطر بست افگند شيطان چيزی درآرزوی وی پس دورمی كند خدا آنچه شيطان انداخته است بازمحكم می كند خداآيات خودرا وخدادانا باحكمت ست[١] (٥٢) .

لِّيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطٰنُ فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ وَّالْقَاسِيَةِ قُلُوْبُهُمْ ۗ وَاِنَّ الظّٰلِمِيْنَ لَفِيْ شِقَاقٍۭ بَعِيْدٍ ﴿٥٣﴾

تابگرداند خداآنچه شيطان افگند بلای درحق آنانكه دردل های ايشان بيماری است وآنان كه سخت ست دل های ايشان وهرآئينه ستمگاران درمخالفت دور و درازآند (٥٣) .

وَّلِيَعْلَمَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ فَيُؤْمِنُوْا بِهٖ فَتُخْبِتَ لَهٗ قُلُوْبُهُمْ ۗ وَاِنَّ اللّٰهَ

وتابدانند آنان كه داده شده است ايشان را علم كه آن وحی راست ست ازجانبِ پروردگار تو پس ايمان آرند بآن پس

(١) مترجم گويد مثلاً آنحضرت صلی الله عليه وسلم بخواب ديدند كه هجرت كرده اند بزمينی كه نخل بسيار دارد پس وهم بجانبِ يمامه وهجر رفت ودرنفس الامر مدينه بود مثلا آنحضرت صلی الله عليه وسلم بخواب ديدند كه بمكه درآمده اندحلق وقصر ميكنند پس وهم آمد كه درهمان سال اين معنی واقع شود و درنفس الامر بعدازسالهای چند متحقق شدو درامثال اين صورت امتحان مخلصان ومنافقان درميان می آيد والله اعلم .

لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٤﴾

نیایش کنند برای خدا دل های ایشان وهرآئینه خداراه نماینده است مسلمانان را بسوی راه راست (٥٤) .

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ
السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾

وهمیشه باشند کافران درشبهه ازآن وحی تاوقتیکه بیاید بایشان قیامت ناگهان یا بیاید بایشان عقوبت روزی نهایت نحس (٥٥) .

الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ ۚ فَالَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٥٦﴾

بادشاهیٔ آن روزخدارا‌ست حکم کند میان ایشان پس آنان که ایمان آوردند وکارهای شائسته کردند دربوستانهای نعمت باشند (٥٦) .

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ
مُّهِينٌ ﴿٥٧﴾

وآنانکه کافر شدند ودروغ شمردند آیاتِ مارا آن جماعت ایشان را باشد عذاب خوارکننده (٥٧) .

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا
لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ
الرَّازِقِينَ ﴿٥٨﴾

وآنانکه هجرت کردند درراه خدا پس کشته شدند یا بمردند هرآئینه روزی دهد ایشان را خداروزیٔ نیک[1] وهرآئینه خداوی بهترین روزی دهندگان ست (٥٨) .

لَيُدْخِلَنَّهُم مُّدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ
حَلِيمٌ ﴿٥٩﴾

البته درآردایشان را بموضعی که خوشنود شوندازآن وهرآئینه خدا دانابردبارست (٥٩) .

ذَٰلِكَ ۖ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ
عَلَيْهِ لَيَنصُرَنَّهُ اللَّهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾

حکم این ست وهرکه درپی ایذای کسی افتاد بمانند آنکه ایذا داده شد او را بعد ازآن تعدی کرده شد بروی هرآئینه نصرت خواهد داد او را خدا هرآئینه خدا

(١) یعنی دربهشت .

بخشاینده آمرزگارست (٦٠) .

ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ يُوْلِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُوْلِجُ النَّهَارَ
فِي الَّيْلِ وَأَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ بَصِيْرٌ ﴿٦١﴾

این نصرت بسبب آنست که خدا درمی آرد شب را درروز ودرمی آرد روزرادرشب وبه سبب آنست که خداشنوابیناست (٦١) .

ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ
هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيْرُ ﴿٦٢﴾

این نصرت به سبب آنست که خدا همونست ثابت وآنچه می خوانند کافران بجز وی همونست باطل و به سبب آنست که خداهمون ست بلند مرتبه بزرگ قدر (٦٢) .

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءًۖ فَتُصْبِحُ
الْأَرْضُ مُخْضَرَّةًۗ إِنَّ اللّٰهَ لَطِيْفٌ خَبِيْرٌ ﴿٦٣﴾

آیاندیدی که خدا فرودآورد ازآسمان آب را پس زمین سرسبز شود هر آئینه خدالطف کننده داناست (٦٣) .

لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِۗ
وَإِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيْدُ ﴿٦٤﴾

اوراست آنچه درآسمانهاست وآنچه درزمین ست وهرآئینه خداهمونست بی نیاز ستوده کار (٦٤) .

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِيْ
فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهٖۗ وَيُمْسِكُ السَّمَآءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ
إِلَّا بِإِذْنِهٖۗ إِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿٦٥﴾

ایاندیدی که خدا مسخر کرد برای شماآنچه درزمین است ومسخر ساخت کشتی ها میرود درردریا بفرمان او نگاه میداردآسمان را ازآنکه بیفتد برزمین مگر بدستور او هرآئینه خدا درحق مردمان بخشاینده مهربان است (٦٥) .

وَهُوَ الَّذِيْٓ أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْۗ
إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُوْرٌ ﴿٦٦﴾

واوست آنکه زنده کرده شمارا باز بمیراند شمارا بازززنده کند شمارا هرآئینه آدمی ناسپاس ست (٦٦) .

لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوْهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِي
الْأَمْرِ وَادْعُ إِلٰى رَبِّكَۗ إِنَّكَ لَعَلٰى هُدًى مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٦٧﴾

برای هر گرو هی معین کرده ایم شریعتی را که ایشان عمل کننده اند برآن پس بایدکه نزاع نه کنند باتو درین کار وبخوان بسوی پروردگار خویش هرآئینه

برراهِ راستی (٦٧) .

وَإِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾

واگر مکابره نمایند باتوبگو خدا دانا
ترست بآنچه می کنید (٦٨) .

اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾

خداحکم خواهد کرد میان شما
روزقیامت درآنچه اندران اختلاف می
کنید[1] (٦٩) .

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ
إِنَّ ذَٰلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾

آیا نه دانستی که خدامی داند هرچه
درآسمان وزمین ست هرآئینه این همه
ثبت است درکتابی این همه برخدا آسان
ست (٧٠) .

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا
وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٧١﴾

وعبادت می کنند بجز خداچیزی را که
فرو نفرستاده است خدا حجتی برآن
وچیزی که نیست ایشان را بَرثبوت آن
دانش ونیست ستمگاران را هیچ یاری
دهنده (٧١) .

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِ الَّذِينَ
كَفَرُوا الْمُنْكَرَ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ
آيَاتِنَا قُلْ أَفَأُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذَٰلِكُمُ النَّارُ وَعَدَهَا
اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٢﴾

وچون خوانده می شود برایشان آیاتِ ما
واضح آمده می شناسی در رویهای این
کافران ناخوشی نزدیك می شوند ازآنکه
حمله کنند برآنان که می خوانند برایشان
آیات ما بگوآیا خبردهم شمارا به ناخوشتر
ازین آن دوزخ ست وعده داده است خدا
آن را بکافران و وی بدجائیست (٧٢) .

يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُ إِنَّ الَّذِينَ
تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوِ

ای مردمان پدید آورده شد داستانی پس
بشنوید آن را هرآئینه آنانکه می خوانید

---

(١) مترجم گوید درین آیت اشاره است بآنکه اختلاف شرائع بسبب اختلاف
عصوراست وهمه شرائع حق ست ودرزمان خودمعمول به است پس نزاع
درحقیقت بآنهانباید کرد .

اجْتَمَعُوا لَهُ ۖ وَإِن يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا لَّا يَسْتَنقِذُوهُ
مِنْهُ ۚ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ ﴿٧٣﴾

بجز خدا آفریدن نه توانند مگسی را اگرچه جمع شوند برای آن وا گر بر‌بُاید ازایشان مگس چیزی راخلاص نه نتوانند کرد آن را ازمگس ناتوان شد طالب و مطلوب(۱) (۷۳) .

مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٧٤﴾

تعظیم نکردند خدارا حق تعظیم اوهرآئینه خدا تواناغالب است (۷٤) .

اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ ۚ
إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٧٥﴾

خدا برمی گزیند فرستادها از فرشتگان واز مردمان هرآئینه خدا شنوا بیناست (۷۵).

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۗ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ
الْأُمُورُ ﴿٧٦﴾

می داند آنچه پیش روی ایشان ست وآنچه پس پشت ایشان ست وبسوی خداباز گردانیده می شوند کارها (۷٦) .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا
رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۩ ﴿٧٧﴾

ای مسلمانان رکوع کنید وسجده بجاآرید وعبادت نمائید پروردگار خودرا وبکنید کار نیکو امیدست که رستگارشوید (۷۷).

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ ۚ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا
جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ۚ مِّلَّةَ أَبِيكُمْ
إِبْرَاهِيمَ ۚ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِن قَبْلُ وَفِي هَٰذَا
لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى
النَّاسِ ۚ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا
بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ ۖ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٧٨﴾

وجهاد کنید درراه خدا حق جهادی که برای خداباشدوی برگزید شمارا و نه ساخت برشما دردین هیچ تنگی مشروع کرد دین پدرشما ابراهیم خدانام نهاد شمارا مسلمان پیش ازین(۲) ودر قرآن نیز تاباشد پیغامبر گواه برشما وباشید شما گواه بر مردمان پس برپادارید نمازرا وبدهید زکوٰة را و چنگ زنید بخدا اوست مددگار شما پس نیکو مددگار ونیکو یاری دهنده است (۷۸) .

---

(۱) یعنی عابد ومعبود .

(۲) یعنی درکتب سابقه .